

R. van Beek RIN

Overwinterende ganzen in België: lessen uit bescherming

E. Kuijken & P. Meire

Pleisterplaatsen in Vlaanderen

De evolutie van de meeste Westeuropese ganzenpopulaties is in de laatste kwarteeuw globaal gekenmerkt door duidelijke aantalstoename en daaraan gekoppelde areaalverschuivingen. Vanaf de jaren zestig kregen de Vlaamse polders een toenemende betekenis als overwinteringsgebied. Ook voorheen werden geregeld ganzen vastgesteld, waarbij ook de doortrek naar Franse pleisterplaatsen voor tijdelijke aanwezigheid zorgde; systematisch verzamelde gegevens zijn evenwel niet voorhanden.

Momenteel zijn vooral de Oostkustpolders van belang, met Damme, 5 km ten noordoosten van Brugge, als traditioneel kerngebied van waaruit een sterke uitzwerming gebeurde (figuur 1). Sedert 1979 werd ook aan de westkust en in de IJzervallei een toename van overwinterende concentraties vastgesteld. Bij deze dispersie werden vooral terreinen bezet waarvan bij de landbouwers bekend was dat zij lang vóór de oorlog ook door ganzen werden bezocht. Momenteel gaat het maximaal om overwinterende aantallen tot 30.000-50.000 Kolgan-

zen (*Anser albifrons*), 10.000-15.000 Kleine rietganzen (*A. brachyrhynchus*), en enkele honderden Rietganzen (*A. fabalis*) en Grauwe ganzen (*A. anser*). Meer recent nog is er de opkomst van ganzenpleisterplaatsen in het NO-Vlaamse Krekengebied, aansluitend bij Zeeuws-Vlaanderen, waar tot 10.000 Kol- en Rietganzen pleisteren.

In de derde plaats dient melding te worden gemaakt van de polders langs de Beneden-Schelde. De aantallen in deze gebieden hangen sterk af van de bezetting van de Nederlandse foerageer- en slaapplaatsen in het zuidoosten van het Deltagebied (voornamelijk Het Verdronken Land van Saeftinge, Yerseke Moeren en de polders van Bath). Het gaat hier om enkele duizenden Kol- en Rietganzen (elk tot 4000-5000 vogels) en honderden Grauwe ganzen. In de landinwaartse valleigebieden van de Schelde en bijrivieren blijven ganzen slechts sporadisch opduiken of verblijven zij zeer kortstondig in geïsoleerde groepjes. Alleen in uitzonderlijk strenge winters, zoals in 1978/79, komen ook hier grotere aantallen voor. Als vierde ganzen-

areaal zijn er de Kempische heidegebieden ten noorden van Antwerpen en Limburg. In deze uitlopers van de pleisterplaatsen in ZO-Nederland (onder meer De Peel) gaat het vrijwel uitsluitend om een zeer beperkt en afnemend aantal van enkele tientallen Taigarietganzen (*A. f. fabalis*).

Aantalsverloop in de winter

Eind oktober/begin november verschijnen de eerste Kleine rietganzen te Damme, spoedig gevolgd door de Kolganzen. De grote toename van de laatste soort gebeurt, zoals in Nederland, rond half december. In deze periode beginnen de 3000-8000 Kleine rietganzen snel uit te zwermen naar andere poldercomplexen, om eind december/begin januari hun winterpiek te bereiken van maximaal 9000-15.000 vogels (30-50% van de Spitsbergense populatie!).

De winterpiek van de Kolganzen valt meestal rond half januari, met maximale aantallen van 10.000 ganzen in zachte winters tot 50.000 in strenge. Ook deze soort gaat snel uitzwermen zodra de grashoogte in de traditionele foerageer-

Fig. 1. Overwinterende ganzen in de Oostkustpolders: dispersie vanuit Damme. Arcering: beschermd gebied, donkere gebieden: belangrijkste voedselgebieden en open cirkels: secundaire pleisterplaatsen. Winterringeese in the Eastern Polder area: dispersion from Damme. A: private local protection and local shooting ban (official), B: regional shooting ban, C: regional shooting ban, including severe winter 1978/79, and D: national shooting ban. Hatched area: protected zone (shooting ban), dark areas: main wintering grounds, and open circles: secondary feeding grounds.

gebieden te laag is geworden. Beide soorten prefereren graslanden en komen vaak in sterk gemengde groepen voor, hoewel tijdelijke scheiding soms op voedselcompetitie lijkt te wijzen. De Kleine rietgans neemt tegen begin februari snel in aantal af; de Kolgans blijft een halve maand langer talrijk. Begin maart zijn in normale winters beide soorten vertrokken.

De Rietgans wordt alleen in de tweede winterhelft in grote groepen waargenomen, waarbij zowel op grasland als op akkers wordt gefoerageerd. Dit voorkomen is sterk verbonden aan de situatie in Zeeuws-Vlaanderen, wat ook geldt voor de Riet- en Kolganzen in het NO-Vlaamse Krekengebied en het areaal rond de Beneden-Schelde.

Evolutie en dispersie van overwinterende aantallen

In 1957-59 werd in de omgeving van Damme een vaste overwinteringsplaats ontdekt van ongeveer 2000 Kolganzen en 500 Kleine rietganzen. In 1960 werden de plaatselijke jagers overgehaald om hier vanaf december geen waterwild

meer te bejagen, waardoor een rustgebied ontstond van ongeveer 475 ha vochtig grasland. Vanuit dit beschermde kerngebied is in de volgende twee decennia een uitzwerming van ganzen opgetreden over de gehele Oostkustpolders.

Vanaf 1961 gingen de aantallen sterk toenemen, mede als gevolg van het verdwijnen van De Braakman (westelijk Zeeuws-Vlaanderen) als foerageergebied. Daarna deed de strenge winter 1962/63 de gehele Nederlandse ganzenpopulaties via ons land naar Frankrijk afzakken. In de daaropvolgende winters verdubbelde het aantal Kolganzen in het gebied, om in 1966/67 tot 8500 toe te nemen, te zamen met 1000 Kleine rietganzen. Dit leidde tot klachten van de landbouwers. Om overbegrazing tegen te gaan, werd vanaf 1968/69 de ganzenjacht officieel gesloten in een zone van 3000 ha rond Damme. In 1971/72 volgde een uitbreiding van de bescherming tot 6250 ha. Hierdoor werden ook secundaire foerageergebieden veilig gesteld, wat de begrazingsdruk in het hoofdgebied deed afnemen. Tot 1977 vertoonden de aantallen in de regio geen

verdere stijging meer en werden landbouwklachten nog slechts zelden gehoord.

Toen in de strenge winter 1978/79 ruim 150.000 ganzen gedurende enkele weken het gehele Vlaamse land bevolkten, gingen weer ongeruste stemmen op. Onze stelling dat zonder jacht de ganzen zelf hun aantallen dermate spreiden dat geen overbegrazing optreedt, werd sterk betwist.

In 1981/82 werd in Vlaanderen bij Ministerieel Besluit de jacht op alle ganzesoorten gesloten. Deze maatregel werd jaarlijks herhaald. In de laatste zes seizoenen kenden wij vier strenge winters (1981/82, 1984/85, 1985/86 en 1986/87). Te zamen met voormeld jachtverbod leidde dit tot een verdere stijging van de ganzenstand. In Damme zelf werd een drempel van 15.000 ganzen niet overschreden (400.000-450.000 gansdagen). Met een jaarlijks toegenomen uitzwerming over alle geschikte poldergebieden, inclusief de westkust en het Krekengebied, liepen de totale aantallen in de laatste winters opnieuw op tot ongeveer 80.000-100.000. Naast in hoofdzaak Kolganzen waren dit maximaal 15.000 Kleine rietganzen en 5000 Rietganzen. De dispersiebewegingen in het Oostkustgebied zijn in figuur 1 weergegeven, ingedeeld in perioden volgens de beschermingsmaatregelen.

Effecten van jachtverbod

In de periode 1960-86 kenden de West-europese ganzenpopulaties een globale toename met een factor 6-8. De aanwezigheid in Damme nam toe met een factor 5-6; de toename in de gehele kustpolders, omgerekend in aantal gansdagen, bleek met een factor 4-5 plaats te hebben gevonden, terwijl de gebruikte foerageeropervlakte zes tot acht keer was toegenomen. Ondanks de stijging van de maximale aantallen is de gemiddelde begrazingsdruk dus afgenomen. Deze factor wordt tegelijk bepaald door twee parameters: de begrazingsfrequentie per perceel en de dichtheid van de foeragerende groepen. De meest optimale percelen worden gemiddeld een dag op de drie dagen begraasd, de minder gunstige één op de zeven en de marginale één op de dertien, soms nog minder. De dichtheid bedraagt gemiddeld 65 vogels per ha; neemt deze toe, dan leidt dit tot dispersie als regulatiemechanisme (Kuijken, 1976). Dit kan echter slechts efficiënt gebeuren wan-

neer de ganzen niet door verstoring (jacht) worden verplicht steeds de traditionele kerngebieden terug op te zoeken, waar zij dan overbegrazing veroorzaken. Jachtverbod verhoogt inderdaad de opvangcapaciteit van de polders, zonder tot massale landbouwschade aanleiding te geven. Bescherming biedt immers aan de ganzen de mogelijkheid een systematische exploitatie en wisseling van foerageergebieden uit te voeren. Elk perceel kan bovendien meer optimaal over de gehele oppervlakte worden begraasd, doordat de vogels minder schuw zijn. Wij zijn ons ervan bewust dat jachtsluiting psychologische problemen bij de landbouwers kan veroorzaken: ganzen komen op méér plaatsen voor en tot dichtbij gebouwen en wegen.

Vooraf in perioden met strenge vorst en sneeuw betekent de afwezigheid van jachtverstoring een aanzienlijke energiebesparing, wat het aanleggen van voldoende reserves voor het begin van de voorjaartrek kan bespoedigen (Kuijken, 1985). Ook op het vlak van gedragingen dient te worden opgemerkt dat de ganzen geen slaaptrek van betekenis meer uitvoeren (overnachting op foerageergebieden), wat eveneens een energiebesparing oplevert. De bescherming kan dus mede bijdragen tot de relatief vroege wegtrek van ganzen uit Vlaanderen, gemiddeld vóór de grasgroei opnieuw van start gaat.

Met het oog op schadepreventie leren onze ervaringen dat alles in het werk dient te worden gesteld om de ganzen te verspreiden. Bejagen, aanleggen van voedselakkers of instellen van beperkte rustgebieden leiden tot concentratie van ganzen, wat snel tot overbegrazing aanleiding geeft (vgl. voorbeelden in USA, Canada, Nederland en Denemarken; zie Rüger, 1985). Aan landbouwers met gevoelige teelten wordt geadviseerd om met eenvoudige vogelverschrikkers tijdig de ganzen van de akkers af te houden en terug naar graslanden te doen uitwijken. Tevens wordt geadviseerd de vogels niet onnodig te verjagen (vgl. Groot Bruinderink, 1987).

In hoeverre de huidige populaties van Kol-, Kleine riet- en Rietgans zullen worden gereguleerd door de recente dramatische inkrimping van de natte graslanden in geheel West-Europa zal toekomstig onderzoek dienen uit te wijzen. Ook met het oog op deze weerslag kan jachtverbod een belangrijk beheersinstrument zijn.

Literatuur

- Groot Bruinderink, G. W. T. A., 1987. Wilde ganzen en cultuurgrasland in Nederland. (Proefschrift) Landbouwniversiteit, Wageningen.
- Kuijken, E., 1976. Oecologie van overwinterende ganzen te Damme (W. Vl.) in Westeuropees verband. (Proefschrift) Rijksuniversiteit Gent, Gent.
- Kuijken, E., 1985. The effects of shooting ban on wintering geese in NW-Flanders (Belgium), in relation to agriculture. Proceedings XVIIth Congressus internationalis Union of Game Biologists, Brussel, September 1985, p. 567.
- Rüger, A. (ed.), 1985. Extent and control of goose damage to agricultural crops. (Special publication 5) International Waterfowl Research Bureau, Slimbridge.

Summary

Wintering geese in Belgium: lessons from protective measures

The main goose wintering area in Belgium is situated in the Flemish polders in the north-west of the country. Nowadays 30,000-50,000 White-fronted geese (*Anser albifrons*), 10,000-15,000 Pink-footed geese (*A. brachyrhynchus*), and several hundreds of Bean (*A. fabalis*) and Greylag geese (*A. anser*) occur at peak.

While the total numbers of geese wintering in Western Europe have increased six- to eightfold over the period 1960-86, numbers of goose days in Flanders showed a four- to fivefold increase. Due to protective measures, culminating in a countrywide total ban on goose hunting since 1981/82 (fig. 1), these increased numbers now feed over a six- to eightfold larger grassland area. The resulting reduction in grazing pressure means that at present no significant loss in herbage yield occurs, even though more geese are present and more farmers have geese on their grassland. It is concluded that when hunting was allowed, geese would concentrate within the reserve areas, which then would tend to be 'overgrazed' in winter, resulting in a reduction in spring yield for the farmers within the reserve area.

Dr. E. Kuijken,
Instituut voor Natuurbehoud,
Kiewitdreef 3,
B-3500 Hasselt,
België;

Dr. P. Meire,
Laboratorium voor Ekologie der Dieren, Biogeografie en Natuurbehoud,
Rijksuniversiteit Gent,
Ledeganckstraat 35,
B-9000 Gent,
België.